

FERENC VIKTÓRIA – KOVÁLY KATALIN (SZERK.)

**KÁRPÁTALJA MOZGÁSBAN:
TÁRSADALMI VÁLTOZÁSOK ÉS INTERETNIKUS VISZONYOK
AZ EUROMAJDAN UTÁN**

Ferenc Viktória – Kovály Katalin (szerk.)

KÁRPÁTALJA MOZGÁSBAN:
*társadalmi változások és interetnikus
viszonyok az Euromajdan után*

Budapest, 2020

Szerkesztők: *Ferenc Viktória, Kovály Katalin*

Szerzők: *Eröss Ágnes, Ferenc Viktória,
Kovály Katalin, Molnár József,
Orosz Sándor, Rákóczi Krisztián,
Tátrai Patrik*

Szakmai lektor: *Cserniczkó István*

Térképek: *Tátrai Patrik*

Ábrák: *Dénes Csala Data Consulting*

Fényképek: *Eröss Ágnes, Ferenc Viktória, Orosz Sándor,
Vass Tamás*

Kiadja: *Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.*

Felelős kiadó: *Erdélyi Rudolf Zsolt*

ISBN 978-615-81432-1-9

Budapest, 2020

Készült a Nemzetpolitikai Kutatóintézet, a Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont Földrajztudományi Intézete és a Momentum Doctorandus Kárpátaljai Magyar Doktorandusz Szervezet közreműködésével.

TARTALOM

Köszöntő (<i>Greza István</i>)	7
Előszó	9
Kárpátaljáról dióhéjban (<i>Kovály Katalin – Erőss Ágnes – Ferenc Viktória – Tátrai Patrik</i>)	11
SUMMA 2017: a kárpátaljai magyarok demográfiai felmérése (<i>Tátrai Patrik – Molnár József – Kovály Katalin – Erőss Ágnes</i>)	21
TANDEM 2016–2019. Ukrán–magyar együttélés Kárpátalján (<i>Ferenc Viktória – Rákóczi Krisztián</i>)	53
Helyzetkép a kárpátaljai magyar szórványról (<i>Erőss Ágnes – Ferenc Viktória – Kovály Katalin – Orosz Sándor – Tátrai Patrik</i>)	89
Zárszó helyett (<i>Cserniczkó István</i>)	135
A szerzőkről	141
Közreműködő kutatóműhelyek	147

SUMMA 2017: A KÁRPÁTALJAI MAGYAROK DEMOGRÁFIAI FELMÉRÉSE

Tátrai Patrik – Molnár József – Kovály Katalin – Erőss Ágnes

BEVEZETÉS

Hány magyar él Kárpátalján? Az elmúlt években ez a kérdés egyaránt foglalkoztatta az akadémiai szférát, a politikumot és a kárpátaljai magyarokat. A választ azonban nem lehetett elérni egy kattintással, hiszen Ukrajnában legutóbb 2001-ben tartottak népszámlálást, és azóta nem volt olyan átfogó adatgyűjtés, amelynek segítségével megalapozott becslést lehetett volna készíteni. Azt természetesen lehetett tudni, hogy a magyar nemzetiségű lakosság száma – hasonlóan a többi Kárpát-medencei régióhoz – Kárpátalján is csökkenő tendenciát mutat. Azonban a csökkenés mértékére jelentősen eltérő becslések láttak napvilágot.

Az említett 2001-es ukrán népszámlálás szerint Kárpátalján élt az ukrainai magyar nemzetiségű lakosság 96,8%-a, azaz 151,5 ezer fő. Ugyanekkor a magát magyar anyanyelvűnek vallók száma 158,7 ezer fő volt. Ez a kerekítve 152 ezer fő – a becslések szerint – 2010-re minimum 7 ezer fővel csökkent, de a magyarországi bevándorlási statisztikákra alapozva akár 15–20 ezer fős fogyást is elképzelhetőnek tartottak a szakértők (Karácsonyi, Kincses 2010; Molnár, Molnár D. 2010).

A 2010 óta eltelt időszakban azonban több olyan fejlemény következett be, ami jelentős hatást gyakorolt a kárpátaljai magyarok vándor mozgalmára. Egyrészt 2011-ben lépett életbe Magyarországon az egyszerűsített honosítás intézménye, amely jelentősen megkönnyíti a Magyarországra – illetve az egyéb EU-tagországokba – történő áttelepedést. Másrészt Ukrajnában a 2013 novembere óta tartó geopolitikai események (Euromajdan, kelet-ukrajnai fegyveres konfliktus) hatására a gazdaság tartósan visszaesett, valamint az esetleges frontszolgálat is taszító tényezőként hatott. Mindezek következtében újabb lendületet kapott a kárpátaljai magyarok kivándorlása (Tátrai et al. 2016).

A fenti tényezők alapján tehát a népességszám alakulásának trendjei egyértelműek, ugyanakkor a rendelkezésre álló adatok ellentmondásosak és pontatlanok, így a SUMMA 2017 projektet megelőzően nem voltak megalapozott becslések a kárpátaljai magyarok létszámáról és demográfiai jellemzőiről.

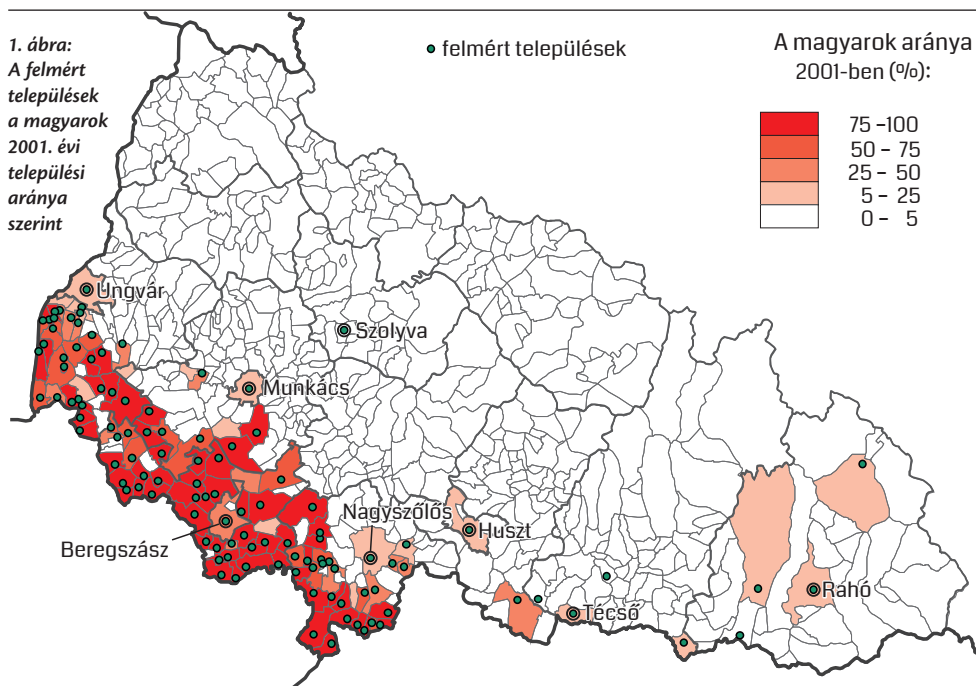
Természetesen a SUMMA 2017-et megelőzően is készültek kisebb volumenű, de jelentős vizsgálatok a kárpátaljai magyarok egyes demográfiai jellemzőiről. Egy 2014-ben végzett kérdőíves kutatás (lásd: Molnár 2015) a vegyes házasságból származó gyerekek nemzetválasztási jellemzőit tárta fel, rákérdezve a megkérdezetteknek, illetve családtagjaiknak a magyar és az ukrán nemzettel, nyelvvel, kultúrával kapcsolatos szokásaira. A felmérésben résztvevők 40,5%-a kettős identitásúként (magyar is, ukrán is) jellemezte önmagát. Nem sokkal kevesebben (37,5%) magyarként, a megkérdezettek 21,0%-a pedig ukránként határozta meg magát. A vegyes házasságból származók nemzetiségi és anyanyelvi identifikációját elsősorban lakóhelyük etnikai összetétele befolyásolta. Ugyanakkor, érdekes módon, a kettős identitású válaszadók részesezése a magyar többségű településeken magasabb volt (55,9%), mint a vegyes vagy az ukrán többségű településeken. A kárpátaljai magyarok migrációjának főbb jellemzőiről 2017 legelején készült átfogó kutatás (Molnár D., Molnár 2017). A felmérés célja a kárpátaljai magyarság vándor mozgalmának számszerűsítése, valamint a vándorlásuk jellegének, időtartamának és céljának feltárása volt. A kutatás alapján 2010 és 2016 között összesen közel 5000 magyar vándorolt ki Kárpátaljáról, közülük mintegy 3500-an Magyarországra. Emellett 2016-ban mintegy 16-17 ezer magyar dolgozhatott és tanult külföldön. A külföldön munkát vállalók fele Magyarországon (elsősorban Budapesten, Győrben, Debrecenben és Nyíregyházán), 32%-a Csehországban dolgozott. Az ideiglenesen külföldön tartózkodók közül a tanulók száma 2500 volt, akik szinte kizárólag Magyarországon tanultak. Mind a középfokú, mind a felsőfokú oktatásban Budapestnek, Debrecennek és Nyíregyházának volt kiemelkedő szerepe.

Mindezekből következően a SUMMA 2017 kutatás célja a kárpátaljai magyar közösség számának, települési megoszlásának, egyes fontosabb demográfiai jellemzőinek, valamint külföldi munka- és tanulási célú migrációjának a felmérése volt. A következőkben bemutatjuk, hogy milyen módszerekkel készült a felmérés, és hogy milyen főbb eredményei születtek.

HOGYAN LEHET MEGMÉRNI EGY ETNIKAI CSOPORT LÉTSZÁMÁT? – INNOVATÍV MÓDSZERTANI MEGOLDÁSOK A SUMMA 2017 KUTATÁSBAN

A fejezet címére a legkézenfekvőbb válasz: népszámlálással. Viszont, ahogy már említettük, Ukrajnában 2001 óta nem tartottak népszámlálást, továbbá az egyéb adatforrások, statisztikák, népességregiszterek hozzáférhetősége, megbízhatósága is rendkívül korlátozott. Kutatásunk tehát arra vállalkozott, hogy megbecsülje a Kárpátalján élő magyarok számát és demográfiai jellemzőit. Tekintve, hogy hasonló volumenű demográfiai felmérés még nem készült a Kárpát-medencei magyarok körében – illetve tudomásunk szerint e kutatás általánosságban is úttörő a maga nemében – éppen ezért nem állt rendelkezésre kidolgozott módszertan a megvalósításra. A SUMMA 2017 módszereit tehát saját magunk dolgoztuk ki, és finomítottuk a kutatás közben felmerült problémák nyomán.

A demográfiai adatfelvétel Kárpátalja 111 magyarlakta településére terjedt ki, ahol a 2001-es népszámlálás szerint legalább 100 magyar nemzetiségű lakost regisztráltak (1. ábra). Ezen a településeken 2001-ben összesen 149 ezer magyar nemzetiségű, a kárpátaljai magyarok 98,4%-a élt. A terepi kutatás 312 mintavételi ponton zajlott, és kiterjedt a kárpátaljai magyarság 2001-es létszámának 15%-ára. Az egy településre eső mintavételi pontok számát a 2001-es népszámlálás alapján a magyar lakosság eloszlásának függvényében határoztuk

meg. Ily módon átlagosan 500 kárpátaljai magyarra (a 2001-es adatok szerint) jutott egy mintavételi pont. Egy mintavételi pont 20 – részben vagy teljesen – magyar háztartásból állt, amelynek összes tagjáról (beleértve a 2001 óta elvándoroltakat és elhunytakat) begyűjtöttük a vonatkozó alapinformációkat. A kérdezőbiztosok az adott mintavételi pont összes háztartásában rákérdeztek a háztartás minden lakosának nemére, korára, nemzetiségére, anyanyelvére, felekezetére, legmagasabb iskolai végzettségére, fő foglalkozására, az egy hónapot meghaladó külföldi tartózkodás hosszára és helyére, valamint a legutóbbi, 2001-es népszámlálás időpontjában az életvitelszerű tartózkodási helyére.

A kutatás egyik kardinális kérdése a mintavételezés volt. Vizsgálatainkhoz – tekintettel a kárpátaljai magyarok települési viszonyaira – háromféle mintavételi módszert alkalmaztunk:

- A magyar többségű településeken területi alapút, amelybe egymás mellett élő (területileg összefüggő) 20 magyar család (háztartás) került. Ehhez hozzáadódnak az esetleges üres és nem magyar háztartások, mivel a kérdezőbiztosoknak az egybefüggő területen elhelyezkedő összes háztartás adatait rögzíteniük kellett egészen addig, amíg meg nem lett a 20 magyar háztartás. A kezdő háztartást és a haladás irányát a helyi viszonyokat jól ismerő kérdezőbiztos és a kutatás vezetői közösen jelölték ki úgy, hogy a mintavételi pontok ne fedjék egymást, illetve elérhető legyen 20 magyar család egy összefüggő területen. Bár Kárpátalja magyar többségű falvaiban nem számottevő a lakóhelyi szegregáció, ez alól kivételt jelent a cigány népesség, akik nagy számban élnek elkülönülve, telepi körülmények között. Az ő felmérésükre jelen kutatás nem vállalkozott.
- A nagyobb városokban (Ungvár, Munkács), ahol a magyarság nem egy tömbben, hanem általában szétszórva él, népességregiszterekből történt a mintavételezés. Ennek során egy, az ezredfordulón összeállított népességregiszterből leválogattuk az adott település jellemző magyar családneveit, és az így kapott listáról lettek véletlenszerűen kiválasztva a kérdezőbiztosok által lekérdezendő háztartások.
- Azon szórványtelepüléseken, ahol az etnikai vegyesség miatt nem feltétlenül vannak magyar családnevek, illetve a magyarok szórt elhelyezkedése miatt az első módszer sem alkalmazható, egy harmadik módszert vezettünk be, amelyet „területi hólabdának” neveztünk el. E módszer szerint nem egy előre kijelölt szomszédság, hanem mindig a legközelebbi magyar háztartás került lekérdezésre (összesen itt is 20 magyar háztartás alkotott egy mintavételi pontot).

Felmerül a kérdés, hogy kit számítottunk magyarnak? Ez önbevallás alapján, illetve az adott háztartás adatközlőjének minősítése alapján történt, módszere tehát lényegében megegyezik a népszámlálásokéval. A lekérdezés kiterjedt a mintaterületen élő más nemzetiségű lakosokra is, hiszen sokuk vegyes házasságban élt magyarokkal, továbbá a lekérde-

zónék nem mindig volt előzetes információja az adott háztartásban élők nemzetiségéről. A nem magyarok adatait, természetesen, nem vettük figyelembe a magyarokra vonatkozó kiértékelésnél, másrészt ez a mód adhat némi összehasonlításra is. Ugyanakkor meghatároztuk, hogy a lekérdezés során 20, részben, vagy teljesen magyar háztartást kell lekérdezni, így a mintába kerülő nem magyar vagy üres háztartások adatait egy külön kérdőíven kellett rögzíteni. Ez utóbbiak szintén szerephez jutottak a magyarok lélekszámváltozásának (így a halálzásnak és a kitelepülésnek) számításakor, hisz a 2017-ben üres vagy nem magyarok által lakott háztartások egy részében a 2001-es népszámláláskor még éltek magyar lakók.

A lekérdezés 2017 nyarán valósult meg. A felmérés során összesen 23 033 személy adatait sikerült rögzíteni. A 2017-ben a mintaterületeken élő magyar nemzetiségűek száma 18 553 volt, akiknek 6,6%-a többes etnikai kötődést deklarált. A magyarlakta háztartásokban a magyarokon és többes kötődésűeken kívül 658 ukrán és 125 egyéb (főleg roma és orosz) nemzetiségű lakos élt.

A kutatás során összesen 170 kérdezőbiztos segítette munkánkat. Minden településen igyekeztünk helyi kérdezőbiztosot választani, aki jól ismeri saját lakóhelyét és az ott élőket. A helyismeretnek köszönhetően a kérdezőbiztosok javaslatot tudtak tenni a mintavételi pontok kiválasztására is. Azt feltételeztük, hogy a felkeresett háztartások is nagyobb bizalommal fordulnak, szívesebben válaszolnak egy ismerősnek, szomszédnak, továbbá – az ismeretség okán – kevesebb eséllyel szolgáltatnak valótlan adatokat az adatközlők. A kérdezőbiztosok számára a kutatás vezetői rövid felkészítést tartottak Beregszászon, Munkácson és Ungváron. A lekérdezés során pedig folyamatos volt a kapcsolattartás a kutatók és a kérdezőbiztosok között, hogy a felmerült kérdések és problémák minél gyorsabban és hatékonyabban kerüljenek megoldásra.

A kérdezőbiztosok lelkiismeretes munkája és a lekérdezett háztartások válasza együttesen tette lehetővé, hogy elkészüljön ez a hiánypótló felmérés. Néha adódtak ugyan nehézségek a terepmunka során, de a visszajelzések alapján az adatfelvétel jó alkalmat szolgáltatott egy „kis szomszédolásra”, a településen belüli személyes kapcsolatok ápolására is.

Kérdőbiztosok eligazítása Beregszászon

Önmagában ezekből a számokból természetesen még nem lehet következtetni a magyarok 2017-es lélekszámára. A magyar népesség számát a mintába került népesség természetes szaporodása, migrációs egyenlege és asszimilációja alapján számítottuk ki a 2001-es népszámlálás adatainak továbbvezetésével (lásd részletesen: Tátrai et al. 2018). Mivel a kutatás – módszerénél fogva – nem terjedt ki a telepeken élő cigányságra, ezért a magyarok számát a cigányság nélkül számítottuk.

A számítások végén – pusztán a 2001-es népszámlálással való összehasonlíthatóság kedvéért – a magyarok számát kiszámítottuk a magukat feltehetően magyarnak valló cigány népesség hozzáadásával is. Természetesen ez egy hipotetikus számítás, hiszen 2016-ban több mint 20 ezer magyar anyanyelvű cigány élt Kárpátalján (Molnár et al. 2016), akik közül rendkívül széles skálán mozoghat a magát magyarnak vallók aránya az aktuális társadalmi-gazdasági viszonyok függvényében. Így a 2001-ben magát magyarnak valló cigányok számát vezettük tovább, és nem vizsgáltuk a nemzetiségi önbevallásuk további kérdéseit.

Ugyanakkor hangsúlyozzuk, hogy a létszámon kívüli egyéb demográfiai mutatókban (pl. nem, kor, végzettség stb.) nincsenek benne a magyar nemzetiségű cigányság adatai.

A MAGYAROK LÉLEKSZÁMA 2017-BEN

A településenként meghatározott születési, halálozási, migrációs és asszimilációs mutatók összesítésével azt kaptuk, hogy a felmért 111 településen a magyar nemzetiségűek száma 2017-ben 123,2 ezer fő volt. Ez a szám tartalmazza az ideiglenesen távollevő népességet is, viszont nincs benne a kutatás által le nem fedett településeken élő kis létszámú szórvány, illetve a magyar nemzetiségű cigányság, éppen ezért közvetlenül nem hasonlítható össze a 2001-es népszámlálás értékével. A kis létszámú szórvány csökkenésének mértéke nagyjából megfelelhetett a kutatásba bekerült szórványtelepüléseken regisztrált csökkenésnek, így számukat 2000 főre becsültük. Ennél sokkal nehezebb kérdés viszont, hogy vajon hányan lehetnek a magukat magyarnak valló cigányok. Mivel a cigányság egy részének az önbevallása szituatív, a külső tényezők függvényében változik, éppen ezért pusztán az összehasonlíthatóság érdekében számukat a 2001-ben magyarként regisztrált romák becsült számából (hózzávetőleg 4200 fő) vezetjük tovább. Így 2017-re 5500 főnyi magyar nemzetiségű cigány lakossal számoltunk, ami természetesen jóval elmarad a kárpátaljai magyar anyanyelvű cigányok számától (több mint 20 ezer fő) (Braun et al. 2010; Molnár et al. 2016). A fentieket összesítve azt kaptuk, hogy a magyar nemzetiségűeknek – a legutóbbi népszámlálással összevethető – száma 2017 elején 130,7 ezer fő, kerekítve 131 ezer fő lehetett.

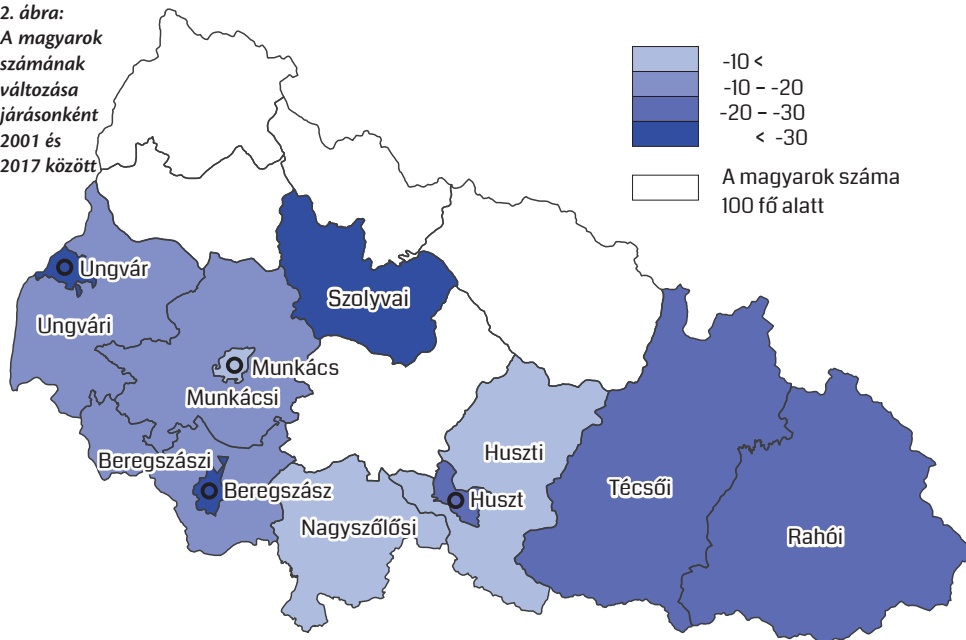
Azonban nem győzzük hangsúlyozni, hogy egy esetleges népszámlálás alkalmával ettől gyökeresen eltérő értékeket is kaphatunk, amelyet leginkább a huzamosabb ideig külföldön tartózkodó kárpátaljai magyarok regisztrációja, illetve a cigány lakosság mindenkori önbevallása befolyásol. Az ideiglenesen külföldön tartózkodók módszertani besorolása ebben a kérdésben alapvető fontosságú, hiszen Kárpátalján – ahogy a független Ukrajna időszakában mindvégig – napjainkban is meghatározó megélhetési stratégia a külföldi munkavállalás és tanulás (Kovály et al. 2017; Szanyi et al. 2017). Jelen kutatásban azon személyeket soroltuk ebbe a kategóriába, akiről a családtagok azt mondták, hogy még otthon lakik – függetlenül attól, hogy akár 11 hónapot tölt más országban. A felmérés szerint a teljes magyar népesség több mint 20%-a számolt be arról, hogy legalább egy hónapot töltött külföldön 2016 folyamán. Ha úgy számolnánk, hogy a legalább az évnek a felét külföldön tartózkodókat nem számítjuk bele a kárpátaljai magyar lakosságba, akkor ez az érték mintegy 11–12 ezer fővel kevesebb lenne. Mindezek alapján becslésünkben is inkább azt emeljük ki, hogy a fenti tényezőket figyelembe véve, a magyarok valószínűsíthető létszáma Kárpátalján 125–135 ezer között mozoghat napjainkban.

Ha a 131 ezer fős középértékhez viszonyítunk, akkor a magyarok száma a 2001-es népszámláláshoz képest 21 ezer fővel, avagy 13,7%-kal csökkent. E fogyás éves átlagos üteme

(-1,0%) jóval kisebb, mint a többi határon túli magyar nemzetiség vonatkozó értékei 2001 és 2011 között (Szlovákia: -1,2%, Vajdaság: -1,4%, Erdély: -1,5%, Horvátország: -1,6%).

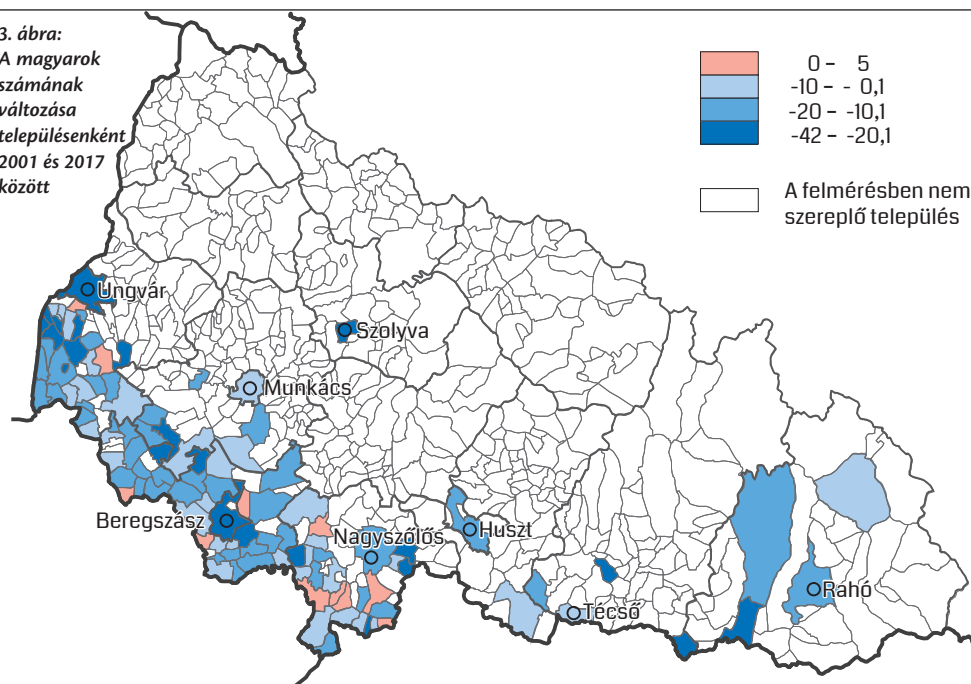
A csökkenés természetesen területileg egyenlőtlen módon ment végbe. A Kárpát-medence összes nagyrégiójára jellemző az, ami Kárpátaljáról is: a szórványmagyarság lélekszámának csökkenése (16,6%) jelentősen meghaladta a tömbmagyarságét (13,0%). Kivétel a Huszti járás, amelynek viszonylag kedvező értéke annak köszönhető, hogy ez mindössze egy település, Visk adatait jelenti, amelyik nem tekinthető klasszikus szórványtelepülésnek (2. ábra).

2. ábra:
A magyarok
számának
változása
járásonként
2001 és
2017 között

Még ennél is nagyobb a különbség a városi (-17,9%) és a falusi (-11,3%) magyarság között, ami elsősorban a városi népesség nagyobb mértékű kivándorlásának az eredménye. Különösen látványos Ungvár (-32,6%) és Beregszász (-26,4%) magyar népességvesztése. A falusias térségek közül jelentős a magyarok csökkenése az Ungvár és Csap közötti sávban – leszámítva Ungvár közvetlen agglomerációját, ahol vélhetőleg a szuburbanizáció hatására a magyarok száma csak kis mértékben csökkent (3. ábra). A fentiekkel szemben a legkisebb mértékű csökkenés a magyar tömbterület keleti részét (pl. Nagyszőlősi járás) érintette, amely hagyományosan magasabb születési arányszámokkal jellemezhető. A Nagyszőlősi járásban néhány településen némileg nőtt is a magyarok száma.

3. ábra:
A magyarok
számának
változása
településként
2001 és 2017
között

A csökkenés mértéke általánosságban fordítottan arányos a magyarok települési arányával, azaz minél magasabb a magyarok aránya, annál kisebb a fogyás. 75% feletti magyar részesedésnél a csökkenés átlagosan 10,3%, 50–75% közötti településeknél 15,3%. Ahol a magyarok kisebbségben élnek, ott már nincs érdemi különbség: 25–50% között a fogyás mértéke 18,5%, míg a 25% alatti településeken 17,3%. A településnagyság szerepe a változásban mindössze a már említett falu–város különbségre rímel: a 10 ezernél kisebb települések között nincs számottevő különbség (a csökkenés mértéke ezekben átlagosan 11,3%), viszont a 10 ezer felettiekhez képest jelentős a különbség (utóbbiak vonatkozó értéke 21,5%).

A KÁRPÁTALJAI MAGYAROK NÉHÁNY FŐBB DEMOGRÁFIAI JELLEMZŐJE

A SUMMA 2017 felmérés alapján nem csak a magyarok számának meghatározása vált lehetővé, hanem a magyarok egyéb demográfiai jellemzőinek a feltárása is. Mielőtt ezeket bemutatnánk, fontos hangsúlyoznunk, hogy a következőkben szereplő eredmények a felmérés által lefedett településeken élő és a roma népesség nélkül számított mintegy 123 ezer magyar nemzetiségű lakosra vonatkoznak.

Kivándorlás

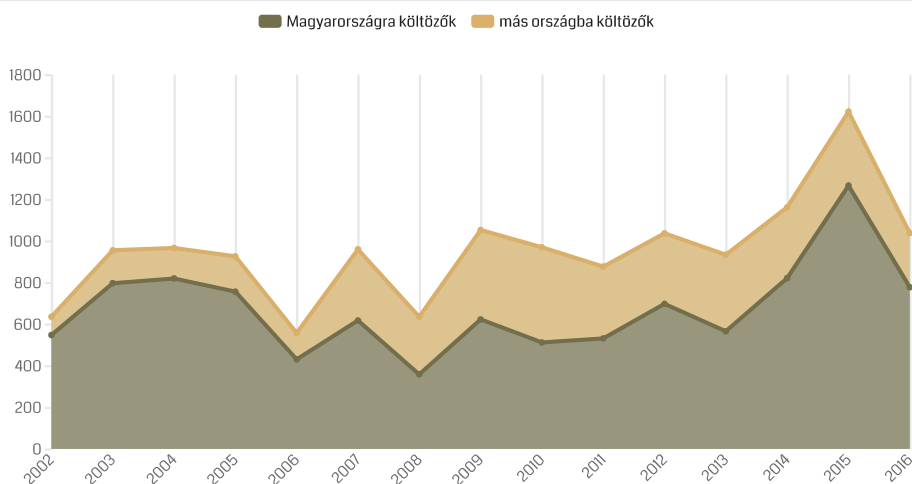
A kárpátaljai magyarok létszámának változását az elmúlt évtizedekben leginkább a migráció határozta meg. Vizsgálatunk során a településenként meghatározott migrációs ráták összesítésével azt az eredményt kaptuk, hogy bő 15 év alatt 14,5 ezer magyar költözött külföldre, továbbá hatszáz Ukrajna belső részeire, miközben a bevándorlás a nevezett irányokból csupán háromszáz, illetve száz fő körül alakult.

Az emigráció időbeli dinamikája igazodik a geopolitikai változásokhoz: 2014-től kezdődően jelentősen megemelkedett a kivándorlók száma. Míg a 2002–2013 közötti időszakban évi átlagos 900–950 fő költözött külföldre, addig a 2014-es geopolitikai változásokat követően ez a szám átlagosan 1200–1300 főre ugrott (4. ábra).

A migráció intenzitása Kárpátalján belül meglehetősen egyenlőtlennek bizonyult. Elsősorban a települési hierarchiaszint befolyásolta a folyamatot: a városokból arányaiban sokkal többen telepedtek külföldre (évi átlagos -10,2%), mint a falusi térségekből (-6,1%).

4. ábra Az elköltözötték évi száma a kárpátaljai magyar népességben belül

2002–2016-os időszakban, a SUMMA 2017 alapján

Bár a kivándorlók többsége (összességében 70,4%) a vizsgált időszakban végig Magyarországra települt, a 2000-es évek második felében, amikor az Ukrajna és Magyarország közötti gazdasági különbségek csökkentek, Magyarország népszerűsége is csökkent. Ebben az időszakban csak a kivándorlók 50–60%-a választotta Magyarországot, míg egyre többen költöztek Németországba, Csehországba, Nagy-Britanniába és Szlovákiába. Bár nem számít ki-

vándorlásnak, de az Ukrajna belső részei felé irányuló migráció is ekkor volt a legjelentősebb. Utóbbi – a végig szerény mértékű oroszországi kitelepüléssel együtt – 2014-től kezdve azonban lényegében megszűnt. Az utóbbi években, az ukrajnai (geo)politikai és gazdasági válság, illetve a magyar nemzetpolitika lépéseinek (Tátrai et al. 2016) együttes hatásaként a kivándorló kárpátaljai magyarok domináns célországa újra Magyarország, amit az emigrálók ¾-e választ.

Az állandó migráció mellett a kutatás vizsgálta az ideiglenes migrációt is, amelyet a 2016 folyamán külföldön eltöltött hónapok számán és célországán keresztül kíséreltünk meg megragadni. A teljes magyar népesség 22%-a (az aktív népesség 30%-a) számolt be arról, hogy legalább egy hónapot töltött külföldön 2016-ban, azaz a különböző célú ideiglenes, határon átívelő mozgások mintegy 27–28 ezer magyart tartanak mozgásban. A külföldre járók ⅓-a (ami 18–19 ezer főt jelent) hosszabb időtávot (legalább három hónapot) töltött külföldön; jellemzően ők azok, akik dolgoznak, illetve tanulnak a külföldi célországokban. Az évnek legalább a felét 11–12 ezer ember töltötte külföldön.

Külföldi munkalehetőséget reklámozó óriásplakát Ungvár határában

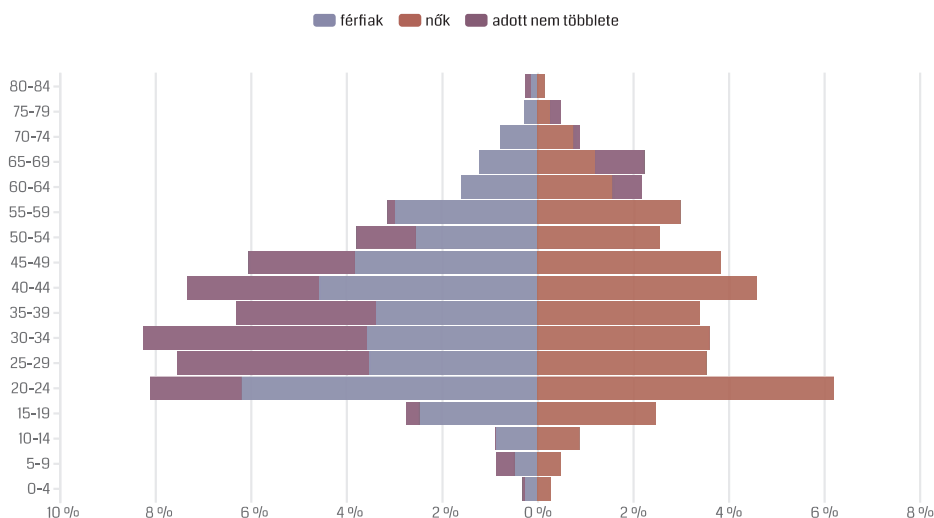
Az ideiglenes migrációban elsősorban az aktív korú férfi népesség vesz részt, kiemelkedő mértékben a 20-24 évesek, de általában az 50 év alattiak a leginkább érintettek (5. ábra). Minél hosszabb az ideiglenes távollét, annál nagyobb a férfiak aránya: míg a legalább egy hónapot külföldön töltők között 100 nőre 146 férfi jut, addig a legalább kilenc hónapot külföldön tartózkodók között 100 nőre már 245 férfi jut. Mindez jól mutatja, hogy a hosszabb

távú külföldön tartózkodás elsősorban a munkamigrációt jelenti, amiben túlnyomórészt férfiak vesznek részt.

5. ábra

2016 folyamán legalább egy hónapot külföldön töltők

nemenkénti és 5 éves korcsoportonkénti megoszlás

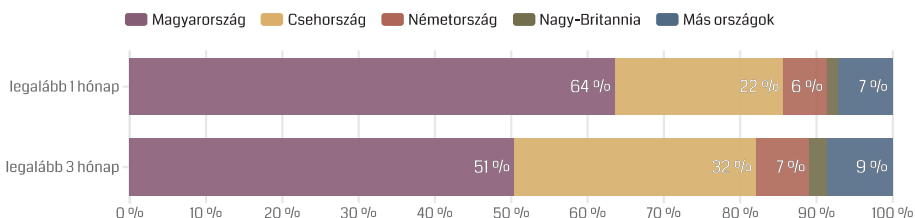

A kárpátaljai magyarok körében a külföldi munkavégzés – és egyéb célú tartózkodás – legnépszerűbb célszágája továbbra is Magyarország. A külföldön legalább egy hónapot tartózkodók közel ⅓-a Magyarországot preferálja, amit Csehország és Németország követ. A többi ország részesedése jóval alacsonyabb, közülük csak Nagy-Britannia, Hollandia és Szlovákia részesedése éri el az 1%-ot. Azonban ha a hosszabb távú (három hónapot elérő) külföldi tartózkodást vizsgáljuk, akkor jól látszik, hogy Magyarország népszerűsége csökken (50%), míg a távolabbi desztinációk (elsősorban Csehország) szerepe nő. Ezekon kívül csak Németország, Nagy-Britannia, Hollandia, Szlovákia és Oroszország részesedése éri el az 1%-ot (6. ábra).

6. ábra

2016 folyamán hosszabb időt külföldön tartózkodó kárpátaljai magyarok

célszágakonkénti megoszlás a SUMMA 2017 szerint

Természetes szaporodás

A migráció mellett a természetes fogyás is jelentős mértékben apasztotta a magyarok számát. 2001 és 2017 között a születések és halálozások egyenlege becsléseink szerint -6,7 ezer fő lehetett, ami éves átlagban 3,1‰-es csökkenést jelentett. Ez jóval kedvezőtlenebb, mint az 1989–2001 közötti időszak éppen csak 0 alatti egyenlege, de Kárpát-medencei összetételben a legkisebb mértékű fogyást jelenti a magyar nemzetrészek között. A természetes szaporodás értéke a 2001-es mélypont után 2006-tól emelkedni kezdett, de az Euromajdant követően – párhuzamosan a produktív korban levő lakosság tömeges elvándorlásával – jelentősen visszaesett.

A természetes szaporodás értékeiben meghatározó egyrészt a falu–város különbség: a városokban általában nagyobb mértékű volt a természetes fogyás (évi átlagos -5,7‰), míg a rurális térségek kedvezőbb értékekkel jellemezhetők (-2,0‰). Másrészt, talán még a falu–város különbségnél is fontosabb a kelet–nyugat megosztottság. Kárpátalja nyugati járásait magasabb, keleti járásait (a történeti Máramaros tradicionálisan fertilis térségeit) alacsonyabb fogyás jellemezte (Molnár, Molnár D. 2017). A legkedvezőbb értékeket a Nagyszőlősi járásban (évi átlagos -0,9‰), a Técsői járásban (-0,3‰) és a Huszti járásban (Visken) regisztráltuk, utóbbi az egyetlen olyan nagyobb egység Kárpátalján, ahol a magyarok körében a születések száma meghaladta a halálozásokét.

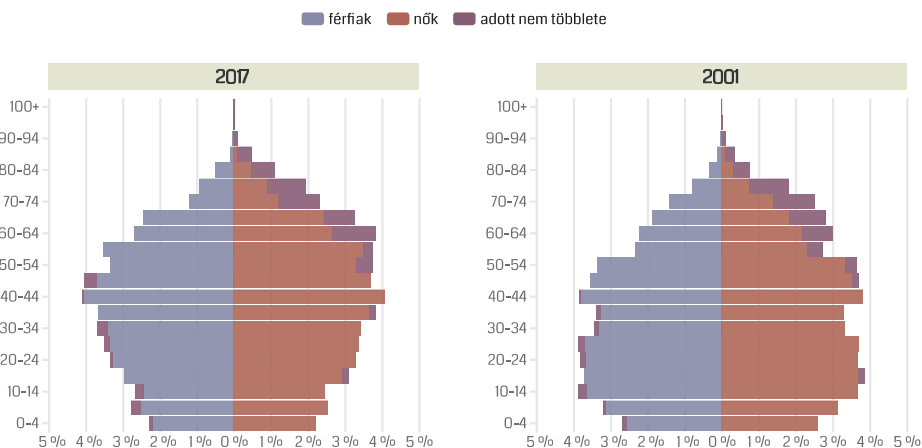
Kor- és nemi összetétel

A kárpátaljai magyarság 2017-es korfája, ún. urna alakú, és az elöregedő társadalmak kor megoszlását tükrözi (7. ábra). A 2001-es állapottal összehasonlítva jól látható, hogy a fiatalabb korosztályok részesedése a magyar populáción belül csökkent, bár az már a 2001-es, hóember alakú korfán is látszott, hogy a magyar lakosság korszerkezete kedvezőtlenebb, idősebb az összlakossághoz képest (Molnár, Molnár D. 2017). A 2001-es korfán még tisztán kivehető „hullámok” – amit az 1960 körül született nagyobb létszámú korosztály, valamint az ő szülőképes korba lépésükkel születő gyerekeik okoztak – 2017-re jelentősen tompultak, ami a halálozásoknak és a kivándorlásnak a következménye. 2017-ben a legnépesebb korcsoportot az 1960-as években születettek alkották, a fiatalabb korosztályok alacsonyabb részesedését a születések számának 1990-es évekbeli visszaesése, valamint a kivándorlás okozta. A születéskori férfiféltét a 35 év feletti korcsoportoknál egyenlítődik ki, 50 év fölött pedig már egyértelmű a nőféltét. A férfiak rövidebb élettartamát jól szemlélteti, hogy 70 év fölött a nők részesedése legalább kétszeresen meghaladja a férfiakét.

7. ábra

A magyar lakosság megoszlása

nemenként és 5 éves korcsoportonként, 2001-ben és 2017-ben

Az már a korfa alapján is tisztán kivehető tehát, hogy a kárpátaljai magyar lakosság előregedése folytatódott. Ezt kiválóan szemlélteti az öregedési index (100 15 év alattira jutó 65 év feletti lakos) változása 2001 és 2017 között. Míg 2001-ben az öregedési index értéke még csak 67 volt, addig 2017-ben már 97. Ez jelentős csökkenés, mely főként a fiatalabb,

Utcán játszó gyerekek Gödényházán

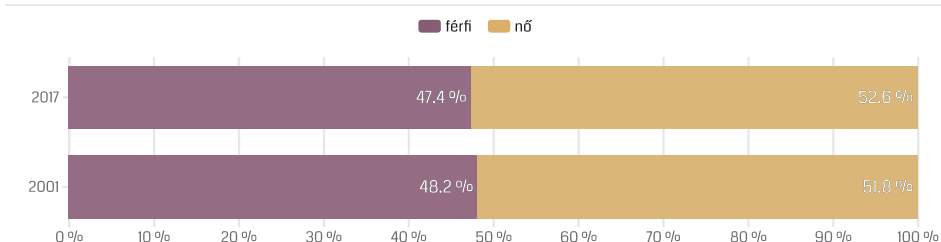
szülőképes korban levő generációk, kisgyerekes családok kivándorlásával áll összefüggésben. Ugyanakkor Kárpát-medencei összetetésben ez az érték még mindig a legalacsonyabb a magyar nemzetrészeket tekintve (pl. 2011-ben: Szlovákia: 127; Románia: 144; Szerbia: 276; Horvátország: 364).

Az előregedéssel szoros összefüggésben módosult a kárpátaljai magyarok nemi megoszlása 2001 és 2017 között. Kárpátalja magyarságát 2017-ben, hasonlóan a 2001-es népszámlálás adataihoz, enyhe, de növekvő nőtöbbség jellemzi. Míg 2001-ben 1000 férfira 1077 nő jutott, addig 2017-ben már 1100 nő (8. ábra). A jelenség hátterében az áll, hogy a fiatalabb korosztályokra természetes módon jellemző férfitöbbség az idős korcsoportokban nőtöbbséggé alakul, mivel az idősebb korosztályokban a férfiak halandósága jóval magasabb; így az előregedés következtében a nőtöbbség mértéke is nőtt.

8. ábra

Nemek megoszlása

a 2001-es népszámlálás és a 2017-es felmérés szerint

Felekezeti összetétel

A kárpátaljai magyarság felekezeti megoszlása enyhén eltér a legutóbb a 20. század első felében rögzített vallási struktúrájától (9. ábra), valamint az egyes egyházak által az elmúlt években, évtizedekben közölt – összességében a magyarság számát jócskán meghaladó – adataiktól/bebecslésektől. A változásokban természetesen jelentős szerepet játszott a holokauszt, az 1945 utáni hatalom vallásokhoz való viszonya, a görög katolikus egyház beolvasztása az ortodox egyházba, majd a Szovjetunió széthullásának időszakában újbóli – nem konfliktusmentes – szétválásuk (Botlik 1997; Pilipkó 2007).

Felmérésünk eredményei szerint a kárpátaljai magyarok közel 2/3-a a református egyházhoz tartozik. Ez az érték jóval magasabb, mint a korábbi időszakok vonatkozó adatai, vagy mint a korábbi évekre vonatkozó becslések (lásd: Molnár, Molnár D. 2010).

Háttérben elsősorban az állhat, hogy a magyarságon belül a tömbben élők részesedése fokozatosan nő, míg a szórványban élőké csökken, és a református egyház elsősorban a tömbben dominál. A római katolikus vallás, ami főként a nyelvhatár menti városokban (Ungvár, Munkács), valamint a Felső-Tisza menti (egykori máramarosi) szórványokban játszik fontos szerepet, az itt élő lakosság asszimilációjával és kivándorlásával jelentősen veszített súlyából.

Felekezeti sokszínűség: a római katolikus és a református templom Târnăveni főterén

A fenti két felekezettel szemben, amelynek hívei elsősorban a magyarok közül kerülnek ki, a görög katolikusok Kárpátalján túlnyomórészt ukránok. A lélekszámukra vonatkozó becslések meglehetősen nagy szórást mutatnak, így a görög katolikusokon belül a magyarok arányát csak tágabb intervallumon belül, 5–8% között lehet meghatározni. Nagyobb számban és arányban élnek magyar görög katolikusok a magyar nyelvhatár keleti részén, az egykori Ugocsában (pl. Salánk, Batár, Csepe), továbbá néhány Beregszász környéki faluban (pl. Beregdéda, Makkosjánosi, Tiszacsoma). Főként az ugocsai magyar görög katolikusok számának csökkenésében fontos szerepe van az asszimilációnak.

E három nagy vallás mellett jelentősebb számban élnek még a területen ortodox magyarok, akik egy része korábban görög katolikus volt, csak 1989 után nem tért vissza közösségük a görög katolikus egyházhoz (pl. Tiszabökény, Tiszapéterfalva), más részük pedig vegyes házasságban tért át az ortodoxiára. Az egyéb vallásúak döntően a neoprotestáns közösségeket jelentik, akik elszórtan élnek, főként a magyar tömb településein. Az egykoron jelentős számú, 1930-ban a magyar nemzetiségűek 5%-át kitevő magyar nyelvű izraeliták közül napjainkra alig pár fő maradt Kárpátalján. A fenti közösségek mellett meglehetősen alacsony a vallástalan, illetve felekezethez nem tartozó népesség aránya (9. ábra).

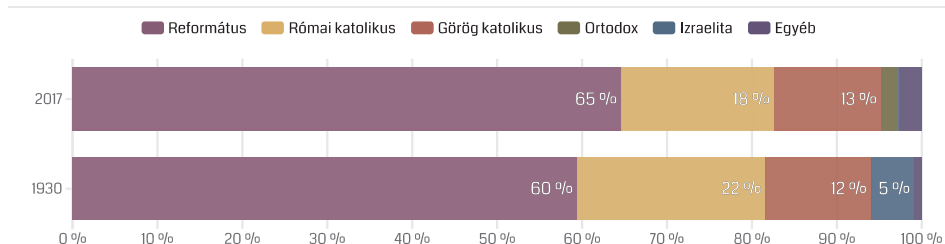

A tiszabökényi ortodox templom

9. ábra

A kárpátaljai magyarok felekezeti összetétele

1930-ban és 2017-ben

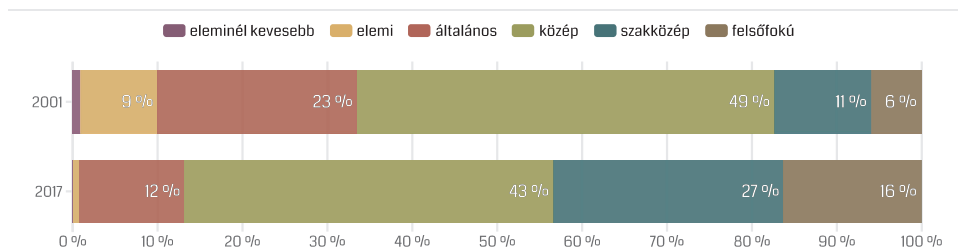
Iskolai végzettség

A kárpátaljai magyar népesség legmagasabb iskolai végzettsége 2001 óta számottevően javult. 2001-ben még a 18 év feletti kárpátaljai magyaroknak csak 5,9%-a rendelkezett felsőfokú végzettséggel, jócskán alulmúlva a kárpátaljai és az országos átlagot. A magyarok 61%-ának a legmagasabb iskolai végzettsége középfokú volt, 24%-nak általános iskolai, 9%-nak elemi iskolai (Molnár, Molnár D. 2010). Ehhez képest látványos elmozdulás tör-

tént 2017-re, hiszen a SUMMA 2017 alapján a 18 év feletti magyarok 16%-a szerzett felsőfokú képesítést, 70% végzett középfokon, és mindössze 13%-nak van legfeljebb általános iskolai végzettsége (10. ábra).

10. ábra A legmagasabb iskolai végzettség a kárpátaljai magyarok körében

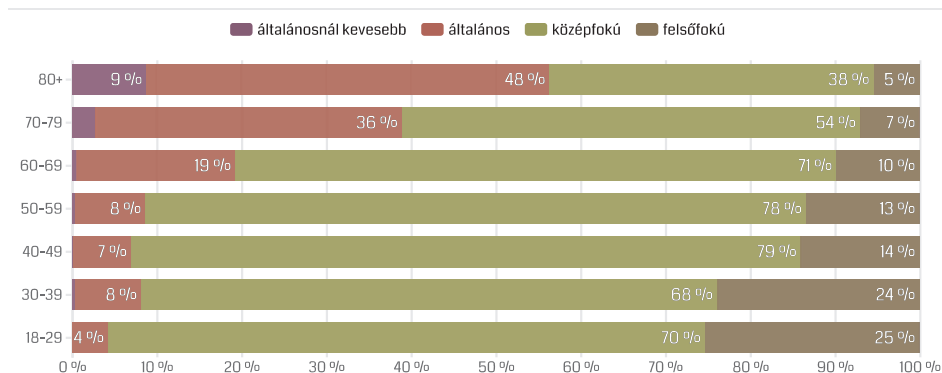
2001-ben és 2017-ben

A jelenségnek három fő összetevője van. Egyrészt a 2001 és 2017 között elhalálozott népesség döntően azon idősebb generációkból tevődik ki, amelyek körében a végzettség alacsonyabb. Általánosan is igaz, hogy a fiatalabb generációk egyre magasabb végzettségűek (11. ábra). A másik fontos összetevő a felsőoktatás, és azon belül a magyar nyelvű felsőoktatás tömegesedése Kárpátalján, azaz a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola képzései, valamint kisebb mértékben az Ungvári Nemzeti Egyetem magyar nyelvű képzései egyre szélesebb körök számára elérhetőek (Molnár, Molnár D. 2010). Természetesen nem hagyható figyelmen kívül a Kárpátalján kívüli oktatás szerepe, bár a tapasztalatok és a kutatások azt mutatják, hogy a külföldön – döntően Magyarországon – elvégzett felsőfokú tanulmányokat követően nagyon sokan nem térnek vissza szülőföldjükre (Beretka et al. 2018). A har-

11. ábra A legmagasabb iskolai végzettség a kárpátaljai magyarok körében

korcsoportonként, 2017-ben

madik tényező, hogy – a 2001-es népszámlálással szemben – kutatásunk nem fedte le a magát magyar nemzetiségűnek valló cigányságot, akiknek az adatai az alsóbb kategóriák részesedését növelték volna.

A magyar nyelvű oktatásnak is otthont adó Ungvári Nemzeti Egyetem épülete

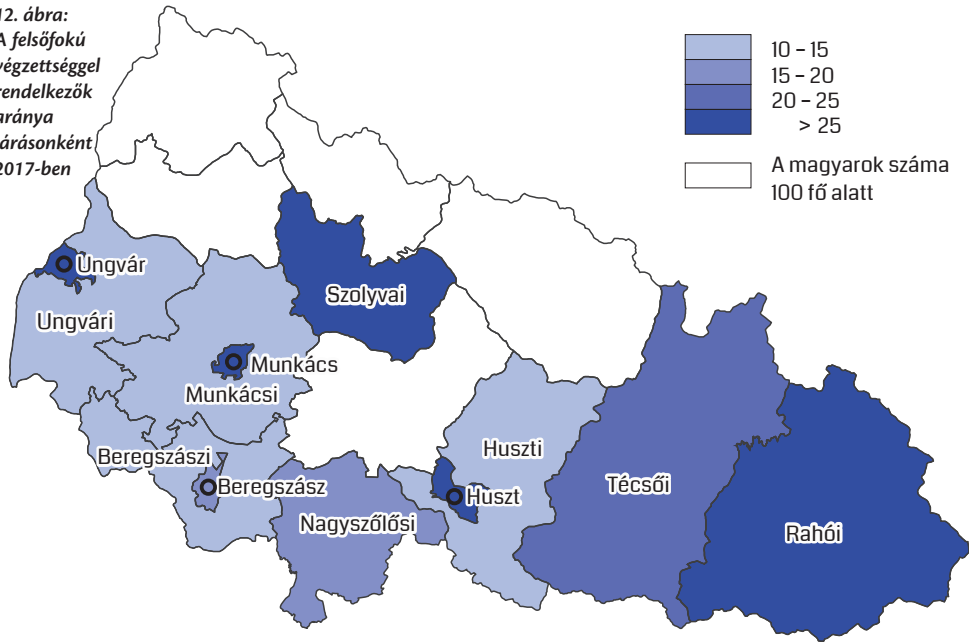
A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Beregszászon

A korcsoportos különbségekhez hasonlóan számottevőek az iskolai végzettség nemi különbségei. A nők jelentősen felülreprezentáltak mind a legmagasabb, mind a legalacsonyabb iskolai végzettségűek között: a felsőfokot végzettek 58,7%-a, a legfeljebb általános iskolát végzettek 62,1%-a nő. A jelenség hátterében egyrészt a tradicionális falusi társadalmak jellemzője áll, ahol korábban a nők taníttatása, iskolázottsága jelentősen elmaradt a férfiakétól, és amely az idősebb generációkra még mindig jellemző. Másrészt az a – Kárpát-medencében, sőt, általánosan a fejlett országokban az elmúlt időszakban már általános – jelenség figyelhető meg, hogy a főiskolát, egyetemet végzetek között több nő található, mint férfi (Varga 2018). Kárpátalján ráadásul az évtizedek óta meghatározó külföldi munkamigráció elsősorban pont a fiatal férfiakat érintette, akik így gazdasági szükségszerűségből nem tanultak tovább, hanem munkát vállaltak.

Az iskolai végzettségnek jelentős falu-város, valamint területi különbségei vannak. Nem meglepő módon a városi magyarságon belül messze átlag feletti (26,5%) a felsőfokú végzettségűek aránya. A területi különbségek nem ennyire feltűnőek, az azonban jól kirajzolódik, hogy a tömb járásainak (Beregszászi, Ungvári, Munkácsi és Nagyszőlősi járás) rurális településeinek a felsőfokú végzettségűek aránya átlag alatti (12. ábra). Ezzel szemben a szórványban a vonatkozó értékek magasabbak, ami annak köszönhető, hogy a szórványban a magyarok nyelvi kompetenciája lehetővé tette/teszi a többségi nyelvű iskoláztatást, így vélhetőleg ezen településen a magyar és többségi népesség iskolázottsága számottevően nem tér el egymástól. A másik fontos tényező, hogy a szórványtelepülések átlagos népességszáma na-

gyobb, urbánus jellege erősebb, mint a tömb településeinek, ami szoros összefüggésben van a magasabb végzettséggel.

12. ábra:
A felsőfokú
végzettséggel
rendelkezők
aránya
járásonként
2017-ben

Foglalkozási összetétel

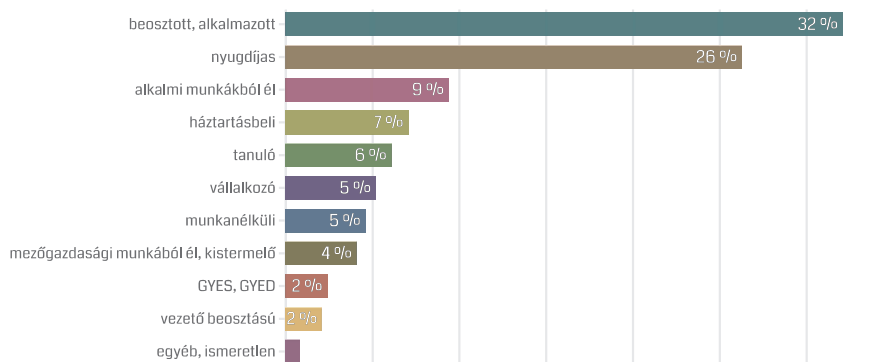
A foglalkozási összetétel a kárpátaljai magyarok társadalmi tagolódásának fontos mutatója. Mivel a kérdőív összeállításánál elsősorban az egyszerűsége törekedtünk, így nem volt lehetőség teljes mélységében feltárni e kérdéskört, ennél fogva a megadott foglalkozási kategóriák a társadalmi különbségek egy részét nem hozzák a felszínre. Elsősorban a „beosztott, alkalmazott” gyűjtőkategórián belül sűrűsödik össze több, egymástól egyébként jelentősen elkülönülő társadalmi csoport. Mivel Kárpátalján a nehéz gazdasági helyzetből fakadóan a népesség egy része több tevékenységet is folytat (pl. hivatali munkahely mellett a határon átnyúló kereskedelemben is részt vesz vagy gazdálkodik), ezért lehetőséget hagytunk több válasz bejelölésére is. Azonban a válaszadók csekély hányada élt ezzel. Ennek hátterében a kérdés szenzitív volta áll, hiszen a kárpátaljai boldogulási stratégiái között számos illegális vagy féllegális tevékenységet találunk (Borbély 2015).

A fenti módszertani megfontolásoktól függetlenül a kapott eredmények nem meglepőek. A vizsgált 15 évnél idősebb népesség két legnagyobb csoportját a „beosztott, alkalmazott”, valamint a „nyugdíjas” (beleértve a karkedvezményes nyugdíjasokat is) csoportok képezik. A magasabb presztízsű foglalkozások (vezető beosztású, vállalkozó) viszonylag alulreprezentáltak (13. ábra). A válaszadók jelentős száma alkalmi munkából él, vagy munkanélküli – az első csoport számottevő része külföldön dolgozik. A munkanélküliek aránya körülbelül fele a Kárpátalján hivatalos munkanélküliségi rátának (2017-ben 10,7%), ez azonban inkább a hivatalos statisztikák megbízhatatlanságára mutat rá. A mezőgazdaságból élők aránya annak tükrében viszonylag alacsony, hogy a kárpátaljai magyarok közel 2/3-a még mindig falvakban él. Meglehetősen magas ugyanakkor a háztartásbeliek aránya. E magas részesedés részben mezőgazdasági munkát, részben munkanélküliséget, részben alkalmi munkákat takar, hiszen Kárpátalján kevés család engedheti meg magának az egy keresős modellt. A tanulók aránya megfelel a 16 év feletti tanköteles és a 18 év feletti felsőoktatásban részt vevők arányának.

13. ábra

A kárpátaljai magyarok foglalkozási szerkezete

a SUMMA 2017 szerint

Összességében – talán kevésbé meglepő módon – a kárpátaljai magyarok foglalkozási összetétele egy kedvezőtlen társadalmi szerkezetet tükröz, szűk elitel, és széles néprétegekkel az alacsonyabb státuszú kategóriákban. E helyzet részben a történeti folyamatok és a kisebbségi lét következménye, ami az értelmiség és az aktív népesség nagyarányú kiáramlásával újratermeli önmagát.

ÖSSZEGRZÉS

A SUMMA 2017 kutatás arra tett kísérletet, hogy elérhető népszámlálási adatok híján feltárja a kárpátaljai magyarság aktuális népesedési viszonyait. Az eredmények azt mutatják, hogy a magyarok száma – a várakozásoknak megfelelően – csökkent, de a csökkenés mértéke kisebb, mint az a pesszimista forgatókönyvekből vagy éppen a magyarországi áttelepedési statisztikákból következne. Becslésünk szerint 2017-ben a magyarok – 2001-es népszámlálással összehasonlítható – száma 125 és 135 ezer fő között lehetett, legvalószínűbben 130 ezer fő körül. Ugyanakkor a terepi adatgyűjtés alapján egyértelműen leszögezhető, hogy a szám sokkal alacsonyabb is lehet, ha a huzamosabban távol levőket (külföldön dolgozókat, tanulókat) immár nem kárpátaljai lakosként vesszük figyelembe. Ugyanígy, ha – az aktuális társadalmi-gazdasági viszonyok hatására – a mintegy 20 ezer magyar anyanyelvű cigánynak szignifikáns hányada (több mint negyede) vallja magát magyar nemzetiségűnek, akkor a magyarok száma a megadott intervallum felső határa felé mozdulhat el.

A fent bemutatott bizonytalanságok ellenére a SUMMA 2017 eredményeként az rajzolódik ki, hogy a korábbi, 1989–2001 között tapasztalt demográfiai trendek csak kevésbé változtak. Továbbra is elsősorban (70%-ban) a migráció a felelős a magyar népesség csökkenéséért, míg a korábbiakhoz képest – a rövidebb, kedvezőbb időszakok ellenére – összességében növekedett a természetes fogyás, a 21 ezer fős csökkenés mintegy 30%-át okozva. Az asszimiláció – Kárpát-medencei szinten egyedülálló módon – nem csökkenti a magyarok létszámát (Tátrai et al. 2018).

A SUMMA 2017 által feltárt demográfiai mutatók alapvetően kedvezőtlen folyamatokat szemléltetnek, bár fontos kiemelni, hogy Kárpát-medencei összevetésben a demográfiai jellemzők viszonylag kedvezőnek számítanak. A foglalkozási és iskolázottsági jellemzők pedig jól tükrözik a kisebbségi pozíciók és a gazdasági problémák vezérelte elvándorlás hatásait. Ezen körülmények között kimondottan örömteli az iskolázottsági mutatók jelentős javulása.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Beretka K., Ferenc V., Kovács E., Tóth-Batizán E. E. (2018): Magasan képzett határon túli és diaszpóra magyarok migrációs útjai. *Regio*, 26 (4), pp. 180–218.
- Borbély S. (2015): Informális gazdasági stratégiák a magyar-ukrán határvidéken. In: Turai T. (szerk.): *Hármas határok néprajzi értelmezésben*. MTA BTK Néprajztudományi Intézet, Budapest, pp. 217–245.
- Botlik J. (1997): *Hármas kereszt alatt. Görög katolikusok Kárpátalján az ungvári uniótól napjainkig (1646-1997)*. Hatodik Síp Alapítvány – Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 335 p.
- Braun L., Csernicsekó I., Molnár J. (2010): *Magyar anyanyelvű cigányok/romák Kárpátalján*. PoliPrint, Ungvár, 118 p.
- Karácsonyi D., Kincses Á. (2010): Az elvándorlás hatása a kárpátaljai magyarság helyzetére. *Földrajzi Közlemények*, 134 (1), pp. 31–44.
- Kovály K., Erőss Á., Tátrai P. (2017): „Hát megpróbálunk küzdeni”: átalakuló boldogulási stratégiák Kárpátalján az Euromajdan után. *Tér és Társadalom*, 31 (2), pp. 3–22.
- Molnár D. I., Molnár J. (2017): Állandó és ideiglenes migráció a kárpátaljai magyarok körében az utóbbi években. *Domus ösztöndíj, kutatási jelentés, Beregszász* (kézirat).
- Molnár J. (2015): Etnikailag vegyes házasságok a kárpátaljai magyarok körében. In: *Limes: a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos évkönyve II.*, Beregszász, pp. 51–62.
- Molnár J., Csernicsekó I., Braun L. (2016): *Cigányok Kárpátalján*. In: Szilágyi F., Péntes J. (szerk.): *Roma népesség Magyarország északi határtérségében*. Partium Kiadó, Nagyvárad, pp. 91–108.
- Molnár J., Molnár D. I. (2010): A kárpátaljai magyarság népességföldrajzi viszonyai. In: Csernicsekó I. (szerk.): *Megtart a szó*. MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság – Hodinka Antal Intézet, Budapest – Beregszász, pp. 15–32.
- Molnár J., Molnár D. I. (2017): A születésszámok alakulása Kárpátalján térben és időben. In: Szónokné Ancsin G. (szerk.): *Magyarok a Kárpát-medencében 2*. Egyesület Közép-Európa Kutatására, Szeged, pp. 395–409.
- Pilipkó E. (2007): *Ütköző identitások*. Intermix Kiadó, Ungvár – Budapest, 187 p.
- Szanyi F. E., Faludi J., Illyés G. (2017): Elvagyódás, elvándorlás – legújabb migrációs folyamatok Kárpátalján. *Kisebbségi Szemle*, 2 (2), pp. 85–108.
- Tátrai P., Erőss Á., Kovály K. (2016): Migráció és versengő nemzetpolitikák Kárpátalján az Euromajdan után. *Regio*, 24 (3), pp. 82–110.

- Tátrai P., Molnár J., Kovály K., Erőss Á. (2018): A kárpátaljai magyarok lélekszáma és a népesedésüket befolyásoló tényezők a SUMMA 2017 felmérés alapján. *Kisebbségi Szemle*, 3 (3), pp. 7–31.
- Varga J. (2018): A női-férfi iskolázottsági különbségek átalakulása. In: Fazekas K., Szabó-Morvai Á. (szerk.): *Munkaerőpiaci tükör, 2017*. MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet, Budapest, pp. 97–102.

MELLÉKLETEK

1. melléklet: A magyar lakosság Kárpátalja magyarlakta településein 2001-ben és 2017-ben (a SUMMA 2017 által felmért településeken). Az állandó lakosság, a magyarság száma és aránya 2001-ben népszámlálási adatok alapján, 2017-ben a SUMMA 2017 felmérés eredményei alapján.

Település	Közigazgatási egység	Állandó lakosság (2001)	Magyarok száma (2001)	Magyarok aránya, % (2001)	Magyarok száma (2017)	A magyarok számának változása 2001 és 2017 között, %
Beregszász	Beregszász v.	26 050	12 779	49,1	9410	-26,4
Csap	Csap város	8870	3496	39,4	2982	-14,7
Huszt	Huszt város	28 559	1706	6	1487	-12,8
Munkács	Munkács város	81 637	6975	8,5	6455	-7,5
Ungvár	Ungvár város	115 568	7972	6,9	5370	-32,6
Asztély	Beregszászi j.	677	590	87,1	605	2,5
Badaló	Beregszászi j.	1714	1682	98,1	1601	-4,8
Balazsér	Beregszászi j.	816	737	90,3	712	-3,4
Bátyu	Beregszászi j.	3023	1894	62,7	1632	-13,8
Bene	Beregszászi j.	1409	1270	90,1	1091	-14,1
Beregdéda	Beregszászi j.	2013	1607	79,8	1465	-8,8
Beregsom	Beregszászi j.	1091	1040	95,3	873	-16,1
Beregújfalu	Beregszászi j.	1926	1407	73,1	1183	-15,9
Bótrágy	Beregszászi j.	1846	1304	70,6	1137	-12,8
Csetfalva	Beregszászi j.	755	731	96,8	717	-1,9
Csonkapapi	Beregszászi j.	929	909	97,8	743	-18,3
Gát	Beregszászi j.	3122	2561	82	2435	-4,9
Gút	Beregszászi j.	1353	1295	95,7	973	-24,9
Halábor	Beregszászi j.	752	738	98,1	616	-16,5
Hetyen	Beregszászi j.	761	749	98,4	641	-14,4
Kígyós	Beregszászi j.	895	781	87,3	812	4
Kisbakos	Beregszászi j.	988	496	50,2	439	-11,5

Település	Közigazgatási egység	Állandó lakosság (2001)	Magyarok száma (2001)	Magyarok aránya, % (2001)	Magyarok száma (2017)	A magyarok számának változása 2001 és 2017 között, %
Kisbégány	Beregszászi j.	1300	1003	77,2	810	-19,2
Kisharangláb	Beregszászi j.	797	632	79,3	590	-6,6
Macsola	Beregszászi j.	675	545	80,7	516	-5,3
Makkosjányosi	Beregszászi j.	2030	1657	81,6	1375	-17
Mezőgecse	Beregszászi j.	1030	913	88,6	775	-15,1
Mezőkaszony	Beregszászi j.	2338	2087	89,3	1830	-12,3
Nagybakos	Beregszászi j.	854	284	33,3	263	-7,4
Nagybakta	Beregszászi j.	1047	326	31,1	307	-5,8
Nagybégány	Beregszászi j.	1893	1657	87,5	1401	-15,4
Nagybereg	Beregszászi j.	2540	2004	78,9	1665	-16,9
Nagyborzsova	Beregszászi j.	1502	1426	94,9	1273	-10,7
Nagymuzsaly	Beregszászi j.	2086	1714	82,2	1362	-20,5
Papitanya	Beregszászi j.	210	204	97,1	208	2
Rafajnaújfalu	Beregszászi j.	974	936	96,1	701	-25,1
Sárosoroszi	Beregszászi j.	895	852	95,2	742	-12,9
Tiszacsoma	Beregszászi j.	916	807	88,1	653	-19,1
Vári	Beregszászi j.	3147	2552	81,1	2082	-18,4
Zápszony	Beregszászi j.	1799	1657	92,1	1471	-11,2
Visk	Husztói j.	8142	3699	45,4	3473	-6,1
Barkasó	Munkácsi j.	2236	1452	64,9	1102	-24,1
Beregrákos	Munkácsi j.	3280	1493	45,5	1215	-18,6
Csongor	Munkácsi j.	2265	2116	93,4	1824	-13,8
Dercen	Munkácsi j.	2793	2727	97,6	2499	-8,4
Fornos	Munkácsi j.	1455	1412	97	1263	-10,6
Izsnyéte	Munkácsi j.	2243	1435	64	1358	-5,4
Szernye	Munkácsi j.	1979	1690	85,4	1438	-14,9
Akli	Nagyszőlősi j.	366	350	95,6	260	-25,7
Aklihegy	Nagyszőlősi j.	611	597	97,7	600	0,5
Batár	Nagyszőlősi j.	924	882	95,5	876	-0,7
Csepe	Nagyszőlősi j.	1943	1110	57,1	920	-17,1

Település	Közigazgatási egység	Állandó lakosság (2001)	Magyarok száma (2001)	Magyarok aránya, % (2001)	Magyarok száma (2017)	A magyarok számának változása 2001 és 2017 között, %
Fancsika	Nagyszőlősi j.	2059	770	37,4	734	-4,7
Feketeardó	Nagyszőlősi j.	2232	715	32	734	2,7
Feketepatak	Nagyszőlősi j.	1074	999	93	1010	1,1
Fertősalmás	Nagyszőlősi j.	1070	989	92,4	867	-12,3
Forgolány	Nagyszőlősi j.	890	861	96,7	870	1
Gődényháza	Nagyszőlősi j.	592	241	40,7	183	-24,1
Karácsfalva	Nagyszőlősi j.	400	336	84	307	-8,6
Királyháza	Nagyszőlősi j.	8064	510	6,3	401	-21,4
Mátyfalva	Nagyszőlősi j.	1079	715	66,3	624	-12,7
Nagypalád	Nagyszőlősi j.	1824	1773	97,2	1603	-9,6
Nagyszőlős	Nagyszőlősi j.	25 383	3633	14,3	3149	-13,3
Nevetlenfalu	Nagyszőlősi j.	1632	1401	85,8	1310	-6,5
Salánk	Nagyszőlősi j.	3110	2738	88	2480	-9,4
Szőlősgyula	Nagyszőlősi j.	1421	1360	95,7	1216	-10,6
Tekeháza	Nagyszőlősi j.	1546	418	27	392	-6,2
Tiszabökény	Nagyszőlősi j.	2216	2144	96,8	2221	3,6
Tiszakeresztúr	Nagyszőlősi j.	927	687	74,1	528	-23,1
Tiszapéterfalva	Nagyszőlősi j.	2016	1937	96,1	1955	0,9
Tiszaújhely	Nagyszőlősi j.	1865	1252	67,1	1067	-14,8
Tiszaújlak	Nagyszőlősi j.	3422	2772	81	2635	-4,9
Újakli	Nagyszőlősi j.	314	215	68,5	207	-3,7
Verbóc	Nagyszőlősi j.	1206	1088	90,2	1084	-0,4
Gyertyánliget	Rahói j.	3392	491	14,5	441	-10,2
Kőrösmező	Rahói j.	8043	809	10,1	764	-5,6
Nagybocskó	Rahói j.	9423	341	3,6	259	-24
Rahó	Rahói j.	14 969	1037	6,9	847	-18,3
Szolyva	Szolyvai j.	16 983	335	2	257	-23,3
Aknaszlatina	Técsői j.	8956	2193	24,5	1742	-20,6
Bustyaháza	Técsői j.	8506	341	4	302	-11,4
Kerekhegy	Técsői j.	573	20	3,5	15	-25

Település	Közigazgatási egység	Állandó lakosság (2001)	Magyarok száma (2001)	Magyarok aránya, % (2001)	Magyarok száma (2017)	A magyarok számának változása 2001 és 2017 között, %
Técső	Técsői j.	9519	2306	24,2	2078	-9,9
Bátfa	Ungvári j.	231	183	79,2	107	-41,5
Botfalva	Ungvári j.	579	379	65,5	347	-8,4
Császlóc	Ungvári j.	820	424	51,7	372	-12,3
Cservona	Ungvári j.	869	126	14,5	120	-4,8
Eszeny	Ungvári j.	1677	1607	95,8	1384	-13,9
Gállocs	Ungvári j.	498	372	74,7	292	-21,5
Homok	Ungvári j.	1179	430	36,5	328	-23,7
Ketergény	Ungvári j.	1348	222	16,5	188	-15,3
Kisdobrony	Ungvári j.	1872	1728	92,3	1464	-15,3
Kisgejőc	Ungvári j.	760	696	91,6	634	-8,9
Kistéglás	Ungvári j.	551	457	82,9	350	-23,4
Kisszelmenc	Ungvári j.	200	185	92,5	159	-14,1
Koncháza	Ungvári j.	1278	409	32	398	-2,7
Korláthelmecc	Ungvári j.	901	437	48,5	312	-28,6
Minaj	Ungvári j.	3088	402	13	409	1,7
Nagydobrony	Ungvári j.	5607	5072	90,5	4595	-9,4
Nagygejőc	Ungvári j.	1062	824	77,6	859	4,2
Palágykomoróc	Ungvári j.	834	650	77,9	556	-14,5
Palló	Ungvári j.	422	308	73	242	-21,4
Rát	Ungvári j.	1325	841	63,5	634	-24,6
Sislóc	Ungvári j.	339	203	59,9	150	-26,1
Szalóka	Ungvári j.	825	749	90,8	700	-6,5
Szürte	Ungvári j.	1898	1239	65,3	1094	-11,7
Tiszaágtelek	Ungvári j.	684	532	77,8	475	-10,7
Tiszaásvány	Ungvári j.	852	815	95,7	761	-6,6
Tiszasalamon	Ungvári j.	1387	833	60,1	706	-15,2
Tiszaújfalu	Ungvári j.	277	251	90,6	214	-14,7
Ungtarnóc	Ungvári j.	853	354	41,5	325	-8,2

2. melléklet: A magyar lakosság számának változása, és a változás komponensei a SUMMA 2017 által érintett járásokban

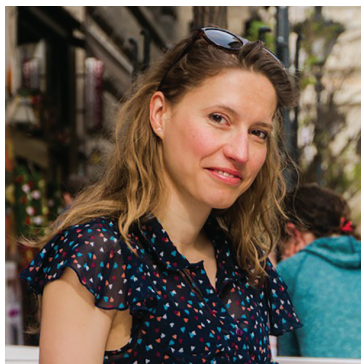
Közigazgatási egység	Összlakosság 2001-ben a SUMMA 2017 által lefedett településeken	Magyarok száma a SUMMA 2017 által lefedett településeken		A magyarok számának változása 2001 és 2017 között, %
		2001-ben	2017-ben	
Beregszász város	26 554	12 779	9 410	-26,4
Csap város	8 870	3 496	2 982	-14,7
Huszt város	31 864	1 706	1 487	-12,8
Munkács város	81 637	6 975	6 455	-7,5
Ungvár város	115 568	7 972	5 370	-32,6
Beregszászi járás	50 103	41 047	35 699	-13
Husztai járás	8 142	3 699	3 473	-6,1
Munkácsi járás	16 251	12 325	10 699	-13,2
Nagyszőlősi járás	68 186	30 493	28 233	-7,4
Rahói járás	35 827	2 678	2 311	-13,7
Szolyvai járás	16 983	335	257	-23,3
Técsői járás	27 554	4 860	4 137	-14,9
Ungvári járás	32 216	20 728	18 175	-12,3
Kárpátalja összesen	1 254 448	151 516	130 700	-13,7

Magyarok száma a SUMMA 2017 által lefedett településeken a magát magyarnak valló cigányság becsült száma nélkül		A magyarok számának változása a cigányság nélkül 2001 és 2017 között, %	A cigányság nélkül számított csökkenés (=100%) mekkora részben köszönhető a(z)		
2001-ben	2017-ben		migrációnak (%)	természetes szaporodásnak (%)	asszimilációnak (%)
12 779	9 410	-26,4	67	33	0
3 100	2 442	-21,2	61	38	1
1 706	1 410	-17,4	85	13	2
5 500	4 455	-19	48	52	0
7 972	5 370	-32,6	70	29	1
40 628	35 153	-13,5	66	34	0
3 699	3 473	-6,1	100	0	0
12 245	10 569	-13,7	84	16	0
29 146	26 435	-9,3	88	12	0
2 678	2 310	-13,7	61	32	7
335	257	-23,3	69	19	12
4 860	4 137	-14,9	90	3	7
20 318	17 667	-13	53	47	0
147 389	125 200	-15	70	30	0

A SZERZŐKRŐL

Eröss Ágnes az Eötvös Loránd Tudományegyetemen történelem (2004) és földrajz szakon (2007) diplomázott. Az ELTE Természettudományi Kar Földtudományi Doktori Iskolájában 2019-ben szerezte meg doktori fokozatát. 2007 óta az MTA Földrajztudományi Intézet (jelenleg Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont, Földrajztudományi Intézet) tudományos munkatársa. Kutatóként elsősorban a terek és helyek jelentései és értelmezései foglalkoztatják különböző történelmi időszakokban, politikai rendszerekben, eltérő földrajzi helyeken és kultúrákban. Különösen érdeklődik a határhelyzetek és a határképzés dinamikája iránt kulturálisan sokszínű terekben. Munkájában az interdiszciplinaritásra törekszik. 2007 óta folytat kutatásokat Kárpátalján.

Ferenc Viktória a szlovák-ukrán-magyar hármashatár egy kárpátaljai kistelepülésén, Pallóban született. Felsőfokú diplomát a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola angol nyelv és történelem szakán szerzett 2006-ban, majd a Pécsi Tudományegyetem Nyelvtudományi Doktori Iskolájának ösztöndíjas hallgatója lett. Doktori disszertációját a külföldi magyar nyelvű felsőoktatás nyelvpolitikai kihívásairól írta. PhD fokozatát 2014-ben szerezte meg az alkalmazott nyelvtudomány területén. 2013-tól a Nemzetpolitikai Kutatóintézet munkatársa. Feladatai közé tartozik az ukrán és kárpátaljai, nemzetpolitikai szempontból fontos események figyelemmel kísérése, Kárpátaljával kapcsolatos kutatások szakmai vezetése, valamint a külföldi magyarok nyelvhasználata, anyanyelvi oktatása szempontjából releváns kutatások koordinálása. 2011-ben a Momentum Doctorandus Kárpátaljai Magyar Doktorandusz Szervezet alapító elnöke, melyet csaknem három éven át vezetett.

Kovály Katalin a kárpátaljai Makkosjánosiban született. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán szerzett BSc diplomát földrajz-biológia szakon, majd az Ungvári Nemzeti Egyetem földrajz szakos hallgatója lett, ahol 2010-ben „specialist” (MSc) diplomát szerzett. Ezt követően felvételt nyert az ELTE TTK Földtudományi Doktori

Iskolájába, ahol jelenleg doktorjelölt. 2015-től az MTA Földrajztudományi Intézet (jelenleg Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont, Földrajztudományi Intézet) kutatója. Kutatási területe leginkább Kárpátalja, illetve Ukrajna társadalom- és gazdaságföldrajzához kötődik, azon belül is az ott élő magyarság vizsgálatára fókuszál. 2011-2013 között a Momentum Doctorandusz Kárpátaljai Magyar Doktorandusz Szervezet alelnöke, majd 2013-2017 között annak elnöke.

Molnár József a kárpátaljai Nagydobronyban született. 1990-ben szerzett geográfus-földrajz tanár szakos diplomát a Lvivi Ivan Franko Állami Egyetemen. Ezután a Nagydobronyi Középiskola földrajz tanáraként dolgozott 1995-ig. Doktori (PhD) értekezését, amely a közép-európai légnyomásmező szerkezetével és módosulásával foglalkozik, 2003-ban védte meg a Debreceni Egyetemen. Az értekezést honosítási eljárás keretében 2008-ban újravédte a Lvivi Ivan Franko Nemzeti Egyetem természetföldrajzi

doktori tanácsában, megszerezve ezzel a földrajztudományok kandidátusa fokozatot. 1997-től végez oktatómunkát a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán, 2012 óta a Földtudományi, majd a Földtudományi és Turizmus Tanszék vezetőjeként dolgozik. Jelenleg főleg regionális léptékű népességföldrajzi vizsgálatokat végez: legutóbb a SUMMA 2017 demográfiai felmérésben vett részt, azelőtt a kárpátaljai cigányságról készített szerzőtársaival tanulmányt.

Orosz Sándor a kárpátaljai Forgolányban született. Az Ungvári Nemzeti Egyetemen szerzett MA diplomát nemzetközi kapcsolatok szakon, majd a Budapesti Corvinus Egyetem nemzetközi tanulmányok szakos hallgatója lett, ahol 2009-ben diplomázott. Jelenleg egy nemzetközi fejlesztési és segélyszervezet – a Dorcas Aid Ukraine – kárpátaljai kirendeltségének munkatársaként dolgozik projekt koordinátor pozícióban. Emellett pedig előszeretettel vesz részt Kárpátalját, elsősorban a magyar kisebbség helyzetét érintő tudományos kutatásokban.

Rákóczi Krisztián a felvidéki Dunaszerdahelyen született. Az Eötvös Loránd Tudományegyetemen előbb jogász, majd politológus szakon folytatott tanulmányokat. 2008 és 2010 között a Nézőpont Intézet munkatársaként a cseh és a szlovák bel- és gazdaságpolitika, valamint a magyar nemzetpolitika elemzése volt a feladata. 2011-től, megalakulása óta a Nemzetpolitikai Kutatóintézet munkatársa, elsődleges kutatási területe a felvidéki magyar politika elemzése. Felvidék mellett kiemelt érdeklődési területe Kárpátalja, a helyi interetnikus viszonyok, valamint a megye lakosságának viszonyulása a magyar nemzetpolitikához.

Tátrai Patrik 2002-ben szerzett geográfus diplomát az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, majd 2009-ben ugyanott védte meg doktori disszertációját is. 2004 óta az MTA Földrajztudományi Intézet (jelenleg Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont, Földrajztudományi Intézet) kutatója, jelenleg tudományos főmunkatárs pozícióban. A SUMMA 2017 és a Kárpátaljai magyar szórványkutatás témavezetője. Kutatásait etnikai földrajzi és politikai földrajzi témákban végzi; ezen belül fő érdeklődési területe a népesedési folyamatok, az interetnikus viszonyok és az etnikai identifikáció földrajzi vizsgálata Kárpát-medencei többnemzetiségű terekben. Fontosabb kutatási terei Szlovákiában a Zobor-vidék, Erdélyben a történeti Szatmár területe, valamint Kárpátalja. Tátrai Patrik munkája a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj, valamint az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-19-5 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának szakmai támogatásával készült.

